

Bidrag til Oplysning om Forhold ved det danske Hof under Kjøbenhavns Beleiring 1658—1660.

(Tildeels Brudstykke af et større Manuscript til Forsøg paa en Fremstilling
af Hofforholdenes Udvikling i Danmark fra de ældste Tider indtil
Nutiden.)

Af **C. L. Løvenskiold.**

Den Forstyrrelse i Danmarks Finantser, som paa mange Maader lagde sig for Dagen i Slutningen af Christian den Fjerdes Leveaar, gik som en trykkende Arv over paa hans Efterfølger. Grundene til denne uheldige Tilstand vare mange og rodfæstede, men en af de vigtigste maa vistnok søges i den alderstegne og i de seneste Aar haardtprøvede Konges Mangel paa Kraft til at bekjæmpe Ondet i dets Rod, og der behøvedes derfor nye og friske Kræfter til at bringe Forandring tilveie. Om Frederik den Tredie just forenede alle Egenskaber til at gennemføre passende Reformer, kan maaskee være et Spørgsmaal, men af Naturen var han en god Huusholder, og der spores derfor, navnlig i de første Aar efter hans Regjeringstiltrædelse, en fortsat Stræben efter at raade Bod paa de Misbrug, der havde ind-

sneget sig. Men deels havde han samtidigt at kjæmpe mod en mægtig Adels Sneverhjetthed og Modstræben, og deels stillede snart efter en uheldig Krig, der bragte Riget nær Afgrundens Rand, saa store Krav til Kongens og Landets Hjælpekilder, at den Arv, Frederik den Tredie efterlod sin Søn, ikke, hvad Landets Pengevæsen angik, var synderlig bedre end den, han selv havde overtaget efter sin Fader.

En af de Foranstaltninger til en bedre Ordning af Forholdene, som Frederik den Tredie sees først at have været betænkt paa, og som ogsaa laa Kongen nærmest, var en Indskrænkning i Udgifterne til Hofstaten. Nye og nøiere redigerede Instruxer bleve udfærdigede for høiere og lavere Hofbetjente, Forslag bleve æskede og Betænkninger afgivne angaaende den hensigtsmæssigste Indretning af Bestyrelse og Forbrugsmaade; Reglementer og Bestemmelser, der sigtede i samme Retning, bleve affattede og Contracter afsluttede, hvorved Udgifterne søgtes holdte indenfor et bestemt Omraade; men igjennem alle disse Foranstaltninger gik der dog en Vaklen frem og tilbage, som vedvarede, lige indtil Krigen bragte fuldkommen Forstyrrelse i Forholdene og skød deres endelige Ordning ud i en ubestemt Fremtid.

. Paa et saa ufuldent Standpunkt befandt altsaa Sagerne sig, da den svenske Konges uventede Angreb paa Kjøbenhavn i August 1658 gav Frederik den Tredie og hans Raadgivere meget alvorligere Ting at tænke paa og ikke alene bragte Forstyrrelse i, hvad der allerede var opnaaet til Ordning af Bestyrelse og Pengevæsen, men tillige lagde Beslag paa enhver vaabenfør Mand til Bekjæmpelse af Fjenden, hvorved den Enkeltes daglige Sysler og Virken selvfølgelig traadte i Baggrunden.

Det er bekjendt nok, hvilken Sjælsstyrke Frederik den

Tredie lagde for Dagen i hiint kritiske Øieblik¹⁾, og hvor villigt Kjøbenhavns Indvaanere sluttede sig til Kongen og fulgte hans Opraab til Hovedstadens Forsvar. Borgere og Soldater, Studenter og Adelsmænd, Matroser og Hoffolk vare besjælede af det samme Mod og den samme Iver for at støtte Kongen i hans Beslutning og underordne sig Regjeringens Foranstaltninger; Enhver erklærede sig beredt til at gaae «til Volds», og for med mere Orden og Kraft at kunne bidrage til Forsvaret sluttede man sig sammen i særlige Corps, der hver for sig anvistes en bestemt Plads til at møde Fjendens Angreb.

Dannelsen af et saadant Corps var for Hofpersonalets Vedkommende ikke noget Nyt. Allerede fra ældre Tid havde det, idetmindste for en Deel af dette, været Pligt at underordne sig den militaire Indretning, som i saa Henseende var paabudt, og var der end hengaaet en længere Aarrække, siden «Hoffanen» havde været samlet i et saadant Øiemed, stod dog Bestemmelsen herom fremdeles ved Magt, hvilket fremgaaer af Befalingen af 25de September 1652 til Hofmarskal Pentz: «at Du Hoff Officererne saavel som Hoffjuncherne forstendiger, at de deris heste och folch, som de under Hoffanen at holde schyldig ere, straxen holder udi god beredschab til at bruge til voris tieniste, huor och naar paaestillt och befalitt vorder»¹⁾. Ved den

¹⁾ De bekjendte Ord «jeg vil dø i min Rede» synes Kongen at have hentet fra Hjobs Bog, i hvis XXIX Cap. 18—20 Vers det hedder:

Og jeg tænkte «med min Rede skal jeg døe
Og mangfoldiggjøre mine Dage ligesom Sandet.
Min Rod skal være aaben for Vandet,
Og Dug blive om Natten paa mine Grene.
Min Hæder skal blive frisk hos mig,
Og min Bue skal fornye sig i min Haand».

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegnelser.

pludselige Indeslutning af Kjøbenhavn 1658 forhindredes imidlertid Hoffanen i at samles overensstemmende med sin Organisation, og derved blev Hofpersonalets Deeltagelse i Forsvaret af Residenten mere et frivilligt Offer, der bragtes Fædrelandet, hvilket tillige foranledigede, at Hoffanen eller Hofcompagniet udvidedes til ogsaa at omfatte saadanne Personer, hvem slig Tjeneste ikke paahvilede som en til deres Bestilling hørende Pligt.

Allerede forinden den egentlige militaire Sammensætning af Hofcompagniet blev iværksat, sees en Deel af de Personer, hvoraf det kom til at bestaae, at være traadt i Virksomhed. Den 11te August, samme Dag Carl den 10de Gustav naaede frem til Valdby Bakke, afsendtes nemlig Fodermarsken, Christian Viborg, med Enspænderne¹⁾ til Amager for som fast Strandvagt at patrouillere langs Kysten og bringe Melding, dersom de Svenske skulde forsøge nogen Landgang paa Øen fra de 12 Krigsskibe, som allerede den 8de August havde lagt sig til Ankers ud for Dragør, og samme Dag udgik aabent Brev af følgende Indhold:

•Frederik den Tredie etc. helse alle vore kiere tro Under-saatter af Adel, som her udi vor Kiøbsted Kiøbenhafn findes, baade af Landsaatter, saavel som af Hoffet, som alle andre Hoftiennere, som pligtige ere at tiene os oc deris fæderne Land med Lif oc blod, vij bede eder oc naadigst ville, at j, naar Klocken er tov, moder ved den runde Kircke ved Østerpoert oc det til hest, det meeste mueligt er, oc de,

¹⁾ •Einspenniger• kaldtes de bevæbnede Mænd, der havde paataget sig for deres egen Person at tjene Kongen tilhest, hvorimod •Zweirosser• og •Vierrosser• havde taget Tjeneste Selvanden og Selvfjerde. Enspænderne benyttedes jevnlig som Budbringere.

som icke heste hafver, til foeds, hvor j videre vores naad. Villie hafver at erfare¹⁾»

Hvilken Bestemmelse, der paa denne Dag var forbeholdt de i Brevet omhandlede Personer, erfarer man vel Intet om, men da man netop den Dag beskjæftigede sig med at afbryde de Bygninger i Fæstningens nærmeste Omkreds, som kunde tjene til Dækning for den fremrykkende Fjende, maa man antage, at denne Trop har tjent til Dækningscommando for de Arbeidere, der foreføge Nedbrydningen.

Ved dette Rendez-vous gave de Mødende formodentlig Tilsagn om fremdeles at ville stille sig til Kongens Raadighed, thi anden Dagen efter, den 13de August, skriver Kongen til Generalkrigscommissair Lauritz Powisch:²⁾ «at Du udi en Rulle lader forfatte de af vores troe Landsaatter af Addele (som ville lade sig bruge oc icke vores egen Person følger) saa vel som vores Hof Junckere, hvor af Du en Troupe hafuer at formeere oc dennem at commendere, saa at Du, naar behof giøres, med dennem kunde vere ved haanden os at Secundere; men deris Tienere schal udi en anden Troupe for dennem self af dend, som de self der til forordne ville, forsamles oc commanderis, oc paa en visze plads dem at Secundere ordineris, heller oc at de kunde undergifves Fodder Marschalchens Commando, som ellers en Troupe Einpendiger commanderer³⁾»

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegnelser f. 669 b.

²⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegn. f. 673 b.

³⁾ Samtidig modtog Hofmarskal Körbitz Ordre om «at Du, ald confussion oc disordre at forekomme, giorer den Anordning, at os altid følger 16 Trabanter, nemlig for os 4, oc paa hver side fire oc bag ved fire Trabantere, samt for os trei eller fire Laqueijr. Desligeste hafver Du Adelen saavel som oc Hof Herremændene, som her tilstede ere, at notificere, at de sig af os Elschl. Otto (Lauritz?) Paawisch lader commandere oc udi Troupe sætte.» (Smsts.)

Ifølge denne Ordre bestod altsaa det samlede Compagni af 2 Hovedafdelinger, den ene dannet af Adelspersoner og Hofjunkere, den anden af det øvrige Hofpersonale samt Hofjunkernes Betjente. Overcommandoen førtes af Powisch, medens «Major och Fægtemester» Toussaint de Beaufort var Næstcommanderende eller Oberstlieutenant og tillige specielt havde Befaling over Betjentenes Tropa. Hvor stærk den samlede Styrke har været, lader sig ikke nøie angive; derimod haves over Compagniets 2den Afdeling en Styrkeliste, der, omendskjønt først optaget den 12te Januar 1659, dog ifølge dens Indhold lader formode, at omtrent de samme Personer have befundet sig ved Troppen fra første Færd.

«Roula

offuer de personer, woras respective hof officerer oc andre betiente hafuer belofued endnu fremdeelis udi denne farlige tiid til woras tienniste under hof compagniet at holde, oc paa dend ordinarie daglige wagt saa wel som ellers til deres Assignerede Post, naar Allarm scheer, wil fremkomme lade¹⁾:

Officerer.

Oberste Lauritz Povisk.
Oberste Leutⁿ Tausenet de Baufort,
Leutenant Johan Adolf Meyer,
Fendrich Harman Hoge,
Capt. d'Armis Hendrich Neuman,
Sarg. Johannes Altez,
Sarg. Michel Skouvert,

En lignende Skik gjaldt som Regel i ældre Tid ved de norske Kongers Hof, thi ifølge den norske Hirdskraa skulde 4 Drabanter gaae tæt bag Kongen og 2 paa hver Side af ham for at paasee, at Ingen nærmede sig Kongen undtagen de, med hvem han vilde tale.

¹⁾ Geheimearchivet, Sjællandske Registre 24 fol. 312 ff.

Sarg. Jørgen Donnikeler,
 Gefryete Corporal Johan Hoyer,
 Feldtscherer — — — — —
 Munsterskrifuer Johan Madzen,
 Tambor Lauritz Jensen, for Johan Adolf Meyer.

 9 Personer.

	Til den ordi- narie wags vedlige- holdelse.	Her foruden Extraordinarie, naar Alarm paa- kommer, ofuer forige per- soner.
Hofmarskal	3 Personer	1 Person
Cammer Juncher Trolle	1 person	1 Person
Staldmester Merlou	2 personer	
Cammer Secreterer Lenthe	2 Personer	2 —
Doct. Bulichius	2 Personer	
Doct. Moth	1 Person	
Doct. Simon Pauli	1 —	
Cornelius Lerek	2 —	
Christopher Gabel	5 —	
Christian Weiner	1 —	
Mons ^r Jacob Petersen	1 —	
Johannis Boysen	8 —	
Georg Ernst Ritzer	1 —	1 —
Reinfranck	1 —	1 —
Guntelberg	1 —	
Johan Adolph Zwega	1 —	1 —
Magnus Kohman	1 —	
Claus Copiest	1 —	
Mathurin Dupont	2 —	3 —
Hans Hansen	2 —	
Toldforvalter Langemach	2 —	1 —
Bertel Jensen ¹⁾	1 —	

¹⁾ Bemeldte Bertel Jensen var Skriver ved Kongens Bryghuus og undsaae sig ikke for, uagtet den store Mangel paa Levnetsmidler

	Til den ordi- narie wags vedlige- holdelse.	Her foruden Extraordidarie, naar Alarm paa- kommer, ofuer forige per- soner.
Tvende opvarter hos Fruentimmered	1 person	1 person
Dugsvend i Hofstuen	1 —	
Kongl. Høyhed Laquey	1 —	
Summarum ofuer alle disse ofuen- bemelte Personer fra Leutenanten oc siden fremdeelis at regne beløbe sig saaledis	108 Personer	Extra- ordinarie 47 Per- soner.»

Den tyungne militaire Orden og de uvante Anstren-
gelses have vistnok, efterat den første Begeistring var
kjølnet, gjort enkelte af Compagniets Medlemmer noget lunkne
i deres Dont, saa meget mere som den Post, der var bleven
anviist Compagniet, ikke hørte til de mindst farefulde. Kongen
skriver nemlig den 13de September 1658¹⁾: «Frederik d. Tredie
etc. helsze eder vores Hofbetiente, som den Post her bag ved
wort Slot Kiøbenhafn betroed er, med Gud oc wor Naade.
Enddog vi vel hafde formodet, at vores samtlige Hofbetiente,
som vi icke en ringe, mens meget fornemme Post, nemlig:
Longangen oc der fra indtil Batteriet ved siden Brøggerset
og saa porten her oppe ved Slottet betroed hafver²⁾, schulle
udi denne store paahengende fare oc vanskelige tids tilstand
frem for andre, som sig iligemaade godvilligen lader bruge
ved Posterne paa Volden, ladet sig finde omhyggeligere oc
fyrigere til vores tjeneste, saa fornemmes dog med vores
største mishag, at en part af dennem, end oc de som til

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegnelser.

²⁾ Linien fra Longangen til Bryghuset svarer omtrent til den nu-
værende Frederiksholmskanal.

Hofve oc udi Empterne inttet synderligt hafuer at forrette, tid efter anden findes meget forsømmelige oc efterladne, j det at de gaac hiem oc qviterer Posterne, naar det dennem self lyster, j synderlighed om Morgenen, naar Reveillen er slagen, deris. officerer aldeeles U-adsputt oc imod vores forige derom udgifne Kongl. Ordre oc befaling, hvorføre vi endnu ydermeere ere foraarsagede alle oc enhver hermed at paaminde, at de, som ville vere anseet oc holden for tro Tienere, oc derforuden nogen Naade i fremtiden hafve at forvente, schal vere tiltenckt deris Post oc Vagt bedre, end som hid indtil scheid er, at forsee, tagendes herudi Exempel af vores tro oc oprigtige Borgerschab her i Staden, som iblant dennem self hafuer stadfæst, at de icke achter den for en Erlig Mand, som sin Post uden høy vigtig aarsag oc officerernes forlof qviterer, hvilcket vi oc saa formoder, at vores egne Tienere imellem sig self indgaa, wij wille det igien i sin tid med ald Kongel. Naade imod en hver tilbørligen vide at erkiende.*

Det var imidlertid ikke alene til Indvaanernes personlige Tjeneste, at Regjeringen maatte tage sin Tilflugt i disse betrængte Tider; Pengemidlernes Utilstrækkelighed og Vanskeligheden ved at forskaffe saadanne andetstedsfra til den beleirede By nødte Kongen til ogsaa at tye til frivillige Bidrag. En Fortegnelse over saadanne fra saakaldte Kgl. Tjenere¹⁾, hvilken som Bilag fulgte med en fornyet

¹⁾ Benævnelsen •Kgl. Tjenere• involverede ikke, at Vedkommende derfor henhørte til Hofstaten, thi det var Datidens Betegnelse i Almindelighed for Kgl. Embedsmænd. End ikke Enhver, som i hiin Periode førtes i Hofstatens Lister, var ubetinget at henregne til Hofpersonalet, thi det hændte jevnlige, at En eller Anden, navnlig efterat de Kgl. Privilegier vare udstedte 1661, indskreves i •Hof-

Anmodning om lignende Bidrag for endnu 5 Maaneder, giver herom følgende Oplysninger: «Eftersom os daglig dags forberettes dend store nød oc mangel, som vores egen guarnison her udi Staden lider for underholdning, oc vores middel nu icke ere saaledis ved haanden, at guarnisonen deraf tilbørligen kunde forpfluges, hvorfor vi ere foraarsaged, i hvor ugieerne vi det gjorde, af forskrefne vores Hofbetiente naad. at begiere, at de fremdeelis vilde imod nøyagtig forsichring continuere endnu paa fem Maaneders tiid fra dato an at reigne En hver sin quotam, som forskrefvit staaer at contribuere oc til guarnisonens underholdning rigtig oc uden restantz at betale, hvortil vj osz icke alleeniste wisszelig oc u-feilbar forseer, mens vi erbiuder os ocsaa derhos naad. en hver sin forsichring, for hvis hand i saa maader forstrecher, ligesom til forne effter billighed at lade wederefare, oc ellers sligt mod alle oc enhver med Kongl. Naade at erkiende, formoeder oc, at ingen sig herudj til fæderne Landets oc egen frelse weigrer eller undslager. Hafn. den 31 December 1659 (Sjæll. Reg.).

Rulla

paa de Kongel. Tiennere, som hafuer forstragt til guarnisonens underholdning maanetlig.

Johannes Boyesen	36 Rdr.	Jan Dajon, Boldmester	2 Rdr.
Johan Adolf, Viinskiench	10 —	Hans Hermandsen	6 $\frac{2}{3}$ —
Peter Knudsen	9 —	Pofvel Kurtzer, Guldsmed	3 $\frac{1}{3}$ —
Albertus Mathiesen	6 —	Christopher Gabel	45 —

rullen, naar Vedkommende af Kongen var forundt at nyde de benaadninger voris betiente her i Staden giffuet er.

Man maa derfor være varsom ved Benyttelsen af Fortegnelser over Hofstatens Personale fra hiin Tid, idet man ved en unøiagtig Udskillen let kommer til at henregne Personer dertil, som i Virkeligheden kun stode i Berøring med Hofstaten, forsaavidt de nøde samme Privilegier, som dennes virkelige Personale.

Lorentz Jacobsen, Mun- sterskrifver	2 $\frac{1}{3}$ Rdr.	Johan Hach, Foget i Løsthaugen	1 $\frac{1}{3}$ Rdr.
Adam Friderich Verner .	5 Rd. 2 $\frac{1}{2}$	Hendrich Köhler, Myndt- mester	5 $\frac{1}{3}$ —
Sal. Henrich Vin- skienchs Enke	2 $\frac{1}{3}$ —	Albret Hallweg, Kobber- sticher	2 $\frac{1}{3}$ —
M ^r . Johan Cronenberg	1 $\frac{1}{3}$ —	M ^r . Kort, Mundkoch . . .	} 2 $\frac{1}{3}$ —
Augustus Vogts Enke	1 $\frac{1}{3}$ —	Johan Høyer, Mund- skiench	
Laurits Hansen, Reb- slaaer	2 $\frac{1}{3}$ —	Friderich Winterberg, Mundskiench	
Adolph, Snecher paa Holmen	1 $\frac{1}{3}$ —	Hans Sohn, Hofbager	} 2 $\frac{1}{3}$ —
Hans Ribolt, Herold .	1 $\frac{1}{3}$ —	Rasmus, Bager paa	
Jørgen Stinchler, Klein- smed	2 $\frac{1}{3}$ —	Provianthused	
Hans Michelsen, Brøger	2 $\frac{1}{3}$ —		

At disse Afdrag kunde tyngge haardt nok paa Yderne, var ikke saa forunderligt, al den Stund det jo efterhaanden maatte blive ligesaa knapt med Penge for Private som for Regjeringen, og det tillige trak i Langdrag saavel med Bidragenes Vedbliven som med den belovede Erstatning. De frivillige Bidrag, hvis første Indsamling vistnok er gaaet ret godt fra Haanden paa Grund af den herskende patriotiske Stemning, fløde allerede ved den 2den Opkrævning mindre villig, saa at Kongen endog saae sig nødt til den 19de Januar 1659¹⁾ at befale Hofmynsterskriveren at inddrive de Beløb, som de Kgl. Tjenere vare pligtige at tilskyde til Soldatesquens Underhold, og dersom Nogen af dem vægrede sig, da at give dem saamange Officerer og Soldater at underholde, som svarede til deres Bidrags Størrelse²⁾;

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegn. XXXV 25.

²⁾ Til de Kgl. Tjeneres Rettigheder hørte blandt Andet, at de hørte under en særlig Jurisdiction. Frederik den 3die skriver i den Anledning den 19de Januar 1659 til Kjøbenhavns Magistrat,

og da Tilskuddene efterhaanden endog gik over til at blive et tvunget Paalæg, er det let forklarligt, at Opkrævningen stødte paa saa store Vanskeligheder, at der endog til de Gjenstridiges Afstraffelse maatte nedsættes en Ret, hvis Medlemmer under 15de Januar 1660 fik følgende Kgl. Confirmation paa Udstrækningen af deres Myndighed¹⁾: •at efftersom vores samptlige hof betiendte af deris middel 12 Personer hafver benefnt, som med enhver af de andre voris hof tiennere kunde handle, at en hver effter Proportion af hans formue kunde underholde eller sin quota effter proportionen til guarnisonens underholdning erlegge, nemblig os Elskelig, Hæderlig oc Høylærd D. Petrus Bulchius etc., Jacob Petersen etc., Michel Langemach etc., Johan Bøyesen etc., Hansz Hansen etc., Jens Søfrensen etc., Jacob Eylersen etc., Mattias Hasz etc., Hendrich Kollen etc., Peder Knudsen etc., Samuel Biner, vores Renteskrifver, oc Johan Adolph Meyer, vores Viinskiencck,

Da hafver wi saadan bemelte vores hofbetiendtes forretning oc election confirmeret, saa oc hermed confirmerer oc stadfæster, saa at oven forskrefne 12 udnefnte maa hafve dend magt og myndighed effter samptlig betenchsomhed effter billighed, som enhver effter quotam worder Taxerit fore, wed Millitarisch Execution at tilholde dend eller dennem, som ofverhörig eller motvillig befindes sin tillagde quotam at udgifve eller betahle, hvor effter alle oc en hver, som vedkommer, sig kand viide at rette.

Hvad Hofcompagniets active Deeltagelse i Hovedstadens Forsvar under Beleiringens Fremadskriden angaaer, ind-

at den ikke maa bebyrde de Kgl. Tjenere med Indqvartering, efftersom de ikke sortere under Magistratens Jurisdiction, og hvis saadant allerede var skeet, skulde denne Indqvartering strax hæves.

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Registre.

skrænkede den sig til Besættelsen af de Poster i Forsvarslinien, der vare Compagniet anviste, og udstrakte sig næppe til de Udfald, som af og til med Held foretoges imod Beleirernes Lobegrave og Angrebsværker. Derimod maa det antages, at Fodermarskallen med Enspænderne, hvilke, som vi have seet, dannede en særlig Afdeling udenfor Hofcompagniet, have været brugte ved saadanne Leiligheder, og navnlig veed man med Bestemthed, at der iblandt de 3 à 400 Ryttere, som under Ulrich Christian Gyldenløve deeltog i Overfaldet paa de svenske Tropper paa Amager den 10de October 1658 under Frederik den Tredies egen Anførsel, befandt sig Kongens Enspændere, ligesom at de beredne Hofcavalerer ledsagede Kongen paa denne veludførte og heldige Expedition. Men ved Siden af at deeltage i saadanne Foretagender sees det, at Fodermarskallen og de ham undergivne Personer ogsaa bleve benyttede paa forskjellige andre Maader. Kongen skriver saaledes den 7de Januar 1659 blandt Andet til Hofmarskal Korbitz¹⁾: „... at Du anbefaler foeder Marskaleh, at hand strax ordinerer Tre eller fiire af vores Enspændere, som med deris Gevæhr til Foeds paa Rosenborg nat oc Dag hos dend Svenske Rigens Raad Steen Bielche²⁾ kand holde wagt uden for gemackerne, oc i synderlighed flittig at gifve agt paa, at ingen, som icke vel er kendt eller oc af slig condition, at om hannem indted fortencheligt er at præsumere, tillades at maa gaa ind eller ud hos hannem eller

¹⁾ Geheimearchivet., Sjæll. Tegnelser XXXV 10.

²⁾ Steen Bielke, svensk Gesandt i Kjobenhavn ved Krigens Udbrud, holdtes under Beleiringen i Forvaring paa Rosenborg Slot tilligemed sin Hustru. Den danske Regjering angav senere som Grund til denne Adfærd, at man derved vilde beskytte ham imod Overlast fra Befolkningens Side, men ifølge Kongens Ordre til Hofmarskallen synes ogsaa andre Aarsager at have været medvirkende.

hans folch, i synderlighed ingen gemeen Soldat eller anden gemeene folch heraf Byen, som lettelig kunde lde sig bestiche med penge, kundskab eller brefve frem eller tilbage at føre, til hvilchen Ende formelte Foeder Marskalch hafver sig self undertiiden en gang hver dag derud at begifve, wagten at visitere oc fornemme, hvem der sammesteds ind oc ud Passerer».

Omtrent ved dette Tidspunkt foretoges nogle Forandringer ved Compagniets Fordeling til de forskjellige Poster, foranledigede saavel ved Angrebsarbeidernes Fremskriden, som ogsaa i Forventningen om det Hovedangreb, man dagligt forudsaae, og om hvis Nærmelse man igjennem Spioner og paa anden Maade var bleven forberedt. Den 7de Januar 1659 skriver Kongen til Oberstlieutenant Beaufort ¹⁾: «Eftersom wj befinder, at Posten ved Batteriet bag Brøgerhuuset oc indtil Arbeidsstaldene icke tilbørligen kand blifve besat med de 9 Soldater og brøgersets betiendte, da ville vi hermed alvorligen hafve befalet, at efterskrefne skal der sammesteds indtil paa videré anordning holde vagt hver nat, nemlig Halfparten af alle vores saavelsom vores Elskelige kiære Gemahls Dronningens Ride Staldfolch, saavelsom Kudskerne, fire af Proviand-Skriffverens tiennere, toe af Rustwogen Staldene oc trei af Arbeidsvogen Staldene, hvilche for^{ne} Personer vores Obr. Lieutenant Tousainct de Baufort hafver paa forskrefne Plads at anordne, oc ingen af dennem sig derudi at veigre: under wor Hyldest oc Naade,» og faa Dage efter, nemlig den 13de Januar udgik (Sjæll. Reg.):

«Anordning anlangende Kongl. thienneres wagt oc indstilling, naar Allarm paakommer: F. 3 gjører alle witterligt, At efftersom samptlige hof betiente hafuer udi denne

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegn. XXXV 9 b.

farlige tiids tilstand fra den første thime an, der de svenske kom her for Staden, oc saa fremdeelis beteed oc med største Ifuer ladet paakiende deris underdanigste Affection til vores tieniste, i det at een Deel iche alleniste sig Personligen, mens end oc saa med nogle af deris folch oc tiennere hafuer præsen- teret paa wagt oc den Assignerede Post, een deel holdet oc betald til dend samme ende en wissz antal Soldater, hvilchet altsammen wi billigen med ald Kongelig Naade om alle oc enhver erkiender, oc effterdi wi joe lengere joe mindre (mere?) kundskab erlanger, at fienden gior adskillige stercke præparatoria til en hofuet storm, som mueligt med det første skal foretages, saa vi baade derfore oc ellers høy- ligen er foraarsaged altingest udi goed ordre oc bereedskab til at tage imod slige attaque at stille, hvorfore vi nu ocsaa udi denne vissze forhaabning er, at vores troe hofbetiendte dog fremdeelis willigen skal continuere udi førstbemelte deis berømmelige Ifuer til vores tieniste oc securitet, hafuer ladet befatte en Rigtig Rulle ¹⁾, efftersom wi dennem for nogen tiid self hafuer seet, oc de ellers sig hafuer præsen- terit fremdelis oc saa lenge, at fienden ligger saa nær Staden, eller oc at wi meere folch bekommer, under det op- rettede Hof Compagnia at holde, och paa det, at der kunde observeris dis bedre skichelighed dermed, da er det af os for got anseet effterskrefne puncter hermed udi Pennen at lade befatte, oc til enhvers effterretning at Publicere.

1) Naar som helst fornødenhed det udkrefuer, oc af vores Hof Marschalch eller oc, om hand iche saa lige war tilstede, af de fornemste Officerer, som vi ofuer Compagniet Naadigst hafuer ordinerit, adwares, skal alle oc en hver, som findes udi Rullen indført, sig strax oc u-fortoffuet med

¹⁾ see Liste pag. 387—390.

sit gewehr her oppe paa Slotted, eller hvor det kand blifue anordnet, indstille; hvem som slig forsømmer oc ingen vigtig forfald, som hans camerader kand eragtes louglig at vere, hafuer at befrie sig med gifue 1 Rix^{dr} til Straf.

2) Ordinarie fordeeles Compagniet udi Toe deele, hvoraf dend eene hver afften ved 4 Slet u-feilbar skal giøre parade her oppe paa Sloedspladsen, oc siden om Natten at hafue deris corp de Guardes udj Borrig- oc Portstuffuen eller, om fornødenhed udkrefuer, udi den store stue paa brøgersed, efftersom officererne det best kand ordineris; om Dagen forblifuer ickon en Rotte Musqueter med en under officerer udi portstuen, om ved Porten at holde wagt, oc de andre forløfues hiem igien om Morgenens, saa tidlig reveilen er slagen; hvem som nu forsømmer, oc om natten uden louglig forfald sig icke lader finde, gifuer til Straf den første gang 1 Rix^{ort}, den anden gang $\frac{1}{2}$ Rix^{dr} oc den tredie gang 1 Rd^{tr}, oc dersom hand endaa forsettelig oc modtvilligvisz u-deblifuer oc icke will Parere, skal sligt vores hofmarskalch gifues til kiende, som efter standens Condition det enten os sielfuer hafuer at andrage eller os slig u-lydighed med hofretten hafuer at søge oc forfølge.

3) Naar Allarm paakommer, da begifuer officererne med fornemnie gandske reserve, undertagen dem som holder vagt i Porten, sig paa timen til Posten imellum løngangen oc Brøgersed, der sammesteds at giøre Defense, hvorfore oc saa de andre, som icke ere paa vagt, mens i Byen, dennem uuden nogen forhaling, oc saa tidlig de fornemmer, at for-gadring¹⁾ slaaes, eller Klocherne Ringis, med deris gewehr

¹⁾ •Vergaderung, die Versammlung; item der Trommelschlag, womit die Soldaten zusammen gebracht werden». (Brem. Niedersächsisches Wörterbuch I, 474.

forføyer oc uden officerernes forlof, villie oc samtøche sig derfra ingenlunde begifuer, medmindre de derfor wil were straffed som denne vores naadigste forordnings ofuertrædere.

4) Hvad officererne de andre deris underhafuende commenderer, skal med tilbørlig lydighed effterkommes, oc ellers officererne den respect gifues, som vedbør, hvorimod ey paatvifles, at officererne ocsaa en hver effter sin stand oc Condition finlig oc med beskedenhed omgaaer, saa at paa begge sider inted andet Tenteris, end hvad som til Eenighed oc fornemmelig voris Tienistes fortsettelse gafnlig oc best eragtes kand.

5) Udi lige maader vil vi ocsaa, at en officerer dend anden skal beviise tilbørlig Ære oc respect, som en hvers Charge udkræfuer, hvem som derimod handler, stande derfor til rette.

6) Ligesom vi nu ey paatvifler, att vores troe hofbetiente sig ald dette lader, som forskrefuit staar, welbefalde, saa forseer wi os ocsaa, at alle oc en hver, som det vedkommer, sig her udi underdanigst, willig oc hørsom lader finde, hvilchet vi i sin tiid med ald Kongl. Naade wil wiide at erkiende.

Blandt de Arbeider, som fra det Øieblik, den stærke Frost havde dannet naturlige Broer over alle Vande, vare blevne foretagne for at forhindre Fjendens pludselige Fremtrængen til Volden, og som under den senere paafølgende Hovedstorm viste sig at gjøre væsentlig Nytte, var Vedligeholdelsen af en aaben Rende i Isen paa Fæstningsgravene. Enhver dertil brugelig Person, hvad enten Soldat eller Borger, maatte deeltage i Arbeidet, og navnlig blev dette med Stræng-
hed overholdt, alt som Afstanden imellem de Beleirede og Angriberne blev mindre og mindre. At Hofbetjentene ogsaa maatte medvirke til denne Deel af Forsvaret, er en Selvfølge,

og denne Forpligtelse blev endog indskærpet ved aabent Brev af 12te Januar 1659 (Sjæll. Tegn.), i hvilket det hedder: «Vores naadige Villie oc befaling er, at samptlige vores Hofbetiendte, saavel dem som her paa Slotted oc ellers i vores Tieniste ere, ingen undtagen, endten de hafver huse oc gaarde eller iche, skal, saa lenge denne haarde windter oc frost wedholder, hver Morgen, saa tiilig som daug, enhver lade fremkomme en eller Toe Personer med øxer oc Baadshager eller oc Sielf Persohnlig at møede til at Jise paa de stæder, dennem anvisendes worder.» Men da Flere søgte at unddrage sig dette anstrængende og mindre behagelige Arbeide, anvendtes der Tvang imod de Udeblivende; thi Kongen skriver under 4de Februar til Mynsterskriveren, igjennem hvem de Vedkommende erholdt Tilsigelse om, naar de skulde møde til dette Arbeide, at han samme Dag vil have modtaget Kongens Ordre om at tilsige de Kgl. Tjenere til Isning, men da mange af dem ere udeblevne fra Arbeidet, paalægges det ham at sørge for, at saadant ikke skeer i Fremtiden (Sjæll. Tegn.).

Det er ikke Hensigten her at give en Fremstilling af de Svenskes Storm paa Kjøbenhavn Natten imellem den 10de og 11te Februar 1659, tilmed da denne er beskrevet saa fuldstændig af Datidens og senere Forfattere, at vistnok intet Nyt af Betydenhed kan være at tilføie. Med de meddelte Data om Hofpersonalets Opstilling for Øie og i Erindringen om, at det netop var mod den Deel af Fæstningen, hvor dette var opstillet, at Hovedangrebet rettedes, maa der imidlertid indrommes Hofpersonalet en værdig Plads blandt Kjøbenhavns heltemodige Forsvarere hiin Vinternat. Uagtet Fjenden med overlegen Styrke rettede tre samtidige Angreb mod denne Front, nemlig mod Ravelinen ved Vandkunsten, mod Bolværket ved Løngangen og over Isen paa Kallebostrand mod

Batteriet ved Bryghuset, hvilket Værk saa godt som udelukkende var besat med Bryghusets Betjente og Staldfolkene, medens Resten af Hofpersonalet havde Post paa Linien imellem dette Batterie og Løngangsbroen, og uagtet de Svenske i Lobet af 4 Timer gjentagne Gange fornyede Angrebet med friske Tropper, bleve de dog hvergang med stor Bravour slaaede tilbage og til Slutning saa eftertrykkelig tilbageviste, at de efterlode deres Døde og Saarede paa Pladsen samt et stort Antal Stormstiger og andre Angrebsredskaber, som de Beleirede maatte anvende flere Dage paa at opsamle. Endnu den 12te Februar befalede Kongen General-lieutenant Schack, at han ved Trommeslag skulde opfordre dem, der vare i Besiddelse af svenske Stormstiger, at aflevere dem til Toihuset mod Godtgjørelse ¹⁾.

Efter det mislykkede Stormangreb indskrænkede de Svenskes Operationer mod Kjøbenhavn sig til at forurolige de Beleirede ved Ilden fra Batterierne og ved Streifcommandoer, som af og til nærmede sig Fæstningen, og da Forsvarerne derved fik mere Luft, saa at den daglige Tjeneste paa Volden kun fordrede de nødvendigste Udkigsposter, gav dette ogsaa Hofpersonalet nogen Lettelse, og dets militaire Virksomhed udstrakte sig derfor, foruden til de daglige Vagtposter, kun til nu og da at udskikkes i særlige Øiemed. Blandt saadanne kan anføres, at det under 29de April 1659 befalede, at Tolv af Hofstaten skulde sendes ombord i Krigsskibene i Havnen, og under 26de Mai s. A. at «Vores Foeder Marskalk, Christian Viborg, haiver sig at antage oc føre vores betiendters udlofvede folch oc heste, naar nogen Rit med dennem foretages skal, oc til dend Ende rigtig roulle ofuer dennem holde. Men de hest

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegnelser.

hvortil ey findes Ryttere, hafuer hand ved uberedene Enspanner at lade montere.*¹⁾

At den paa Grund af Byens Indeslutning tiltagende Pengeknaphed samt Mangel paa regelmæssig Tilførsel af Levnetsmidler og andre Fornødenheder ogsaa maatte gjøre sin Indflydelse gjældende paa Hofetaten, er en Selvfølge. I de første Maaneder af Beleiringen, medens Magasiner og Oplag endnu vare nogenlunde forsynede, følte disse Ulemper vel ikke i nogen høi Grad, og for en Deel blev den begyndende Mangel ogsaa afhjulpen ved den hollandske Flaades Ankomst til Kjøbenhavn ved Udgangen af October Maaned; men alt som Vinteren lagde Hindringer i Veien for Communicationen til Soes, medens det hollandske Hjelpecorps til samme Tid foregede Forbrugets Størrelse, og Svenskernes senere paafulgte Besættelse af Smaaøerne²⁾ end yderligere besværliggjorde Tilførselen, blev Mangelen større og større og fordrede med bydende Nødvendighed en Nedsættelse i det daglige Forbrug.

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegnelser.

²⁾ Fra August Maaned 1658 indtil Udgangen af April 1659, da de Svenske overførte Tropper til Øerne, blev der fra Lolland, Falster, Møen o. fl. St. indsendt til Hofets Brug 47 Stkr. Stovvildt, 10 Stkr. Daavildt, 25 Stkr. Raavildt, 8 Regnsporer, 13 Harer, 54 Vildgjæs, 3 Gravgjæs, 13 Par Vildænder, 20 Agerhøns, 8 Fasaner, 5 Snese, 5 Stkr. Stær og Brokfugle, 7½ Tde saltet Vildt og 14 Par Kapuner. Desuden leverede Amagerne, saalænge deres egne Forraad strakte til, et betydeligt Quantum Provisioner, hvis Værdi senere skulde fradrages i deres Landgilde (Rentekammerarchivet).

De Personer, der i saa Henseende vare bedst stillede under Beleiringen, vare de fremmede Gesandter, idet de forsynedes med Levnetsmidler og Andet fra de Svenske, og fra dem indkom igjen Foræringer af Spisevarer til det Kgl. Kjøkken, ligesom ogsaa Admiral Montaigne, der ankom med en engelsk Flaade til Øresund hen paa Sommeren 1659, skikkede Kongen et Skib ladet med lignende Gjenstande.

De Omraader, paa hvilke Mangelen paa tilstrækkelige Oplag først viste sig, eller i det Mindste maatte lade forudsee, at Forbrugene vanskeligere lode sig erstatte, vare Viinbeholdningen og Belysningsmidlerne; de sidste paa Grund saavel af Mangel af Talg som af det Omstændelige ved at støbe det fornødne store Antal Lys. Det var ogsaa i denne Retning, at man først henvendte Opmærksomheden, thi Kongen skriver allerede den 21de October 1658 til Overrentemester Peter Reetz og Hofmarskal Korbitz om at undersøge det daglige Viinkjælder- og Lyseforbrug, sammenligne det med, hvorledes det havde forholdt sig dermed paa Christian den 4des Tid, og derefter at fremkomme med Forslag til Indskrænkninger paa Grund af Beleiringen. Man erfarer vel Intet, om der allerede paa dette Tidspunkt er foretaget tilsvarende Foranstaltninger, og ifølge Lyseregnskaberne synes ei heller nogen Indskrænkning at være indtraadt før i Juni Maaned 1659, da Udleveringerne, ventelig paa Grund af den lysere Aarstid, nedsattes til noget under Halvdelen af det Ordinaire; derimod foreligger der et Reglement for Udlevering af Tællelys for Tidsrummet fra 17de September 1659 til Midfaste 1660, som vel atter fremkaldte nogen Forhøielse i de ugentlige Udleveringer, men som dog, sammenlignet med det daglige Forbrug for Beleiringen, udviser en temmelig betydelig Nedgang, især naar der tages Hensyn til, at det ordinaire Reglement fastsatte en gjennemgaaende eens Belysning i alle Maaneder af Aaret, medens Formindskelsen derimod indtraf paa den mørkeste Tid.

Under ordinaire Forhold udleveredes der nemlig maanedlig fra Skriverstuen ¹⁾ paa Kjøbenhavns Slot

¹⁾ Skriverstuen var formentlig Kjøbenhavns Lehnscoutoir, hvor Regnskabet over Forbruget af Tællelys førtes, og hvorfra disse Lys udleve-

5594 Herrelys,
4830 Skrivelys og
84 Mellemlys ¹⁾,

medens det maanedlige Forbrug nedsattes fra den 17de September 1659 til

2960 Herrelys,
2876 Skrivelys og
84 Mellemlys.

En anden følelig Mangel, som navnlig indtraadte tidlig paa Grund af Vinterens Strengthed, var Savnet af Brændselsmateriale. Til Lykke havde man dog i saa Henseende i Fæstningens Nærhed et godt Hjælpemiddel i Dragør Lund, der laa indenfor Omkredsen af det Terrain, paa hvilket det endnu ikke var lykkedes Fjenden at sætte sig fuldstændig fast. Men dermed maatte der holdes sparsomt Huus, og det meddeeldes følgelig Korbitz — ikke i hans Egenskab af Hofmarskal, men som Lehnsmand over Kjøbenhavns Lehn, hvor-

redes. Hofmarskal Korbitz havde foruden sin Hofcharge tillige dette Lehn. Foreningen af disse tvende Stillinger har hos forskellige Forfattere fremkaldt Misfortaelser af de til Korbitz udgaaede Befalinger, idet mange af dem ere blevne betragtede som udgaaede til «Hofmarskallen», medens de ere udfærdigede til Korbitz i hans Egenskab af Lehnsmand.

¹⁾ Herrelys var den bedste Qualitet Tællelys, af hvilke der gik 4 Stkr. paa et Skaalpund; derefter kom Skrivelys med 6 Stkr. paa Skaalpundet og endelig Mellemlys med 10 Stkr. paa samme Vægt. Forøvrigt fremgaaer det af Regnskaberne, at Udleveringen af Tællelys under normale Forhold var eens for alle Maaneder af Aaret; en slet Oeconomi, men en god Indtægtskilde for Vedkommende. Lamper sees ikke at have været brugte. Voxlys, der alene anvendtes paa Kongens Taffel samt i Lysekronerne i Kongens, Dronningens og de Kgl. Børns Gemakker, besørgedes støbte ved Foranstaltning af Sølvkammeret, som til saadanne Lys og til Fakler i Regelen erholdt leveret maanedlig 16 L^u guult Vox à 5 Rd. 2 $\frac{1}{2}$. Under Beleiringen ophørte Brugen af Voxlys formodentlig ganske. (G. A. o. R. A.)

under Amager horte — specielt, hvergang der maatte hugges Træer i Lunden enten som Gave til enkelte Personer eller til Hofholdningens Fornødenhed. En naturlig Følge af denne begrændsede Benyttelse af Træ var tillige et ringe Udbytte af Træaske, et Afsavn man følte saavel ved Linnedvadsk som ved Fiskeudblødning. Man hjalp sig imidlertid paa bedste Maade uden dette Materiale, men samlede dog med Omhu, hvad der fandtes, og navnlig paalagdes det under 16de Mai 1659 Hofmarskallen at tilholde Kokkene og Andre, som samlede Aske, at sælge denne til Oldfruen paa Slottet for 4 $\frac{1}{2}$ Tønden ¹⁾).

Hvad Mundprovisionerne angaaer, da er der vel hængaet længere Tid, inden man ret følte Mangel i denne Retning, og det var først langt hen under Beleiringen, at man troede at burde tage alvorlige Forholdsregler til at forebygge fuldstændig Hungersnød; thi saalænge man endnu havde Forraadskamre i og udenfor Staden at tye til og tillige nærede Haab om, at Hovedstadens Indeslutning snart maatte ende, meente man endnu ikke i nogen væsentlig Grad at behøve at frygte for Fremtiden. Men da Forsyningskilderne efterhaanden lukkedes, og der heller ikke viste sig nogen Udsigt til, at Blokaden snart vilde blive hævet, indsaae man Nødvendigheden af at være betænkt paa Forholdsregler ogsaa i denne Henseende. Det sees derfor ogsaa, at der, omtrent samtidig med Svenskernes Besættelse af Smaaøerne, hvorfra Kjøbenhavn hidtil havde erholdt betydelig Tilførsel, under 11te Juni 1659 udgik Ordre til Hofmarkallen om at foretage en Nedsættelse i de Qvanta, der hidtil daglig vare blevne satte paa de forskjellige Tafler og Borde, ligesom at den, en Deel Betjente hidtil til-

¹⁾ Geheimearchivet, Danske Samlinger 244 ¹²².

staaede Bespiisning ved Hoffet, fra samme Dag tildeels skulde substitueres med Kostpenge. Befalingen herom er denne¹⁾: »Eftersom, formedelst denne onde Tiids store Besverlighed, idet at Tilførslet her til Staden mest gandske er betagen, da ferske Victualier icke som tilforn kan erlanges, oc ellers for reede Penge oc paa det dyreste daglig skal indkiøbes, det falder umuelig, Spisningen paa den Maneer, som den hidtildags været hafver, at kand forblifve, hvorfore vi befinder høynødvendig at være, at Du det dermed saavelsom med Kostpengenes ugentlig Betaling paa efterskrefne Maade oc indtil wi anderledis derom tilsigendes worder, skal forholde oc dermed at lade begynde fra imorgen, som er den 12te Junii.

	Til Middag.	Til Aften.
Paa vores egen Taffel	10 Retter ²⁾	10 Retter
Paa Prindzens oc de andre Børns Taffel	10 —	10 —
Til Officererne, nemlig Oberskienchen, begge Kammerjuncherne, Jægermesteren og Hertug Ernst Gönters Juncher, saavelsom det samtl. Fruentimmer, som skal være og spise ved en Taffel	10 —	6 —
Cammerthienerens Bord, hvorved skal spises 1 Cammerthiener, 2 Kiøchenskrifvere, Joh. Adolf Viinskiench oc Hofbageren	4 —	2 —
Edelknaberne, Laqueyer oc Fyrbøderne	4 —	2 —

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegn. XXXV 258 b.

²⁾ Ordet »Ret« har i Datidens Sprog en dobbelt Betydning forskjellig fra den nuværende Brug: 1) betegner det en Anretning, indeholdende tilstrækkelig Føde til 8 Personer (see herom blandt Andet Arent Berntsen Pag. 571 og 574) af den angivne Art; 2) er det en hvilkenksomhelst Tillavning, der fra Kjøkkenet kommer paa Bordet, altsaa t. Ex. ogsaa Gemyse, Syltetøi etc. 24 Retter kan derfor efter Datidens Talebrug gjerne være det Samme som 8 i Nutidens, idet t. Ex. Steg med Gemyse og Syltetøi regnes for lig 3 Retter.

	Til Middag.	Til Aften.
Prindzens Edelknaber, Laqueyer oc Fyrbødere med Hofmesteren oc Mathesii Tiener	6 Retter	3 Retter
Dronningens og Fruenthømmers Piger, Dugsvend oc Fyrbøeder niuder det Mad, som kommer fra Officerernes og Fruentimmerets Taffel, og gives derforuden	6 —	3 —
Børnenes Ammer, Vaagequinder oc Piger, med Fyrbøderen, Laqueyen oc Præceptors Dreng oc niuder den Mad fra Printsens Taffel	» —	» —
Hertug Ernst Günthers Amme, 3 Piger oc anden Quindespøner med de 3 smaa Dreng oc Fyrbøderen. . .	4 —	3 —
Mundkochene udi begge Kiøchener ¹⁾ med deris Folch.	6 —	4 —

Herhos ville oc befale vi, at Du skal strengeligen oc alvaarligen holde derofver, at udi Henseende baade til dend høye Priis, som Victualierne koster, og til Retternis Ringhed, som nu i denne Tiid, saaledes som forskrefvit staa forordnet, Kochene ikke alleniste flyer Maden overalt renlig oc, som det sig bør, velsmagend til, mens endogsaa at de giver, fordeler oc anretter udi Fadene fuldkomne Retter, saasom de det af Kiøchenskrifveren annammer, i Synderlighed Kiød oc Fiskmad, Salladt oc Gemøs, saa derudofver ingen Klagemaal kommer; til hvilchen Ende Kiøchenskrifveren dermed skal hafve flittig Tilsuun, at paaminde oc ærindre, naarsomhelst hand befinder, Sligt icke tilbørlig efterkommes, oc det uden

¹⁾ Kjøkkendepartementet faldt i 2 Afdelinger: Herresiden og Ridder-siden; den første bestemt for Tillavning af Mad til de Kgl. Tafler, den anden for Bespiisningen af Hofpersonalet, ligesom Kokkene gaves tilsvarende Benævnelser, nemlig Kgl. Majestæts Kokke og Ridderkokkene.

nogen modsigelse af Kochene eller deris betiendte. Herforuden vil vi ocsaa, at udi denne besverlige Tiid alle oc enhver af vores Betiente med det, som af os ordinarie anordnet er, sig lade benøye, oc af Kiøchenskrifveriet Intet extraordinarie affdrer, være sig enten Froekost, oc hvad det ellers være maa. Oc efftersom det falder meget besværligt for Veed, da hafver Du denne Anordning at giøre, at vores saavel som Prindzens Koche kaager udi eet Kiøchen oc ved een Ild.

Roula

paa Kaastpenge, som hver Maaned for ud af Kiøchenskrifveren skal betales til de Personer, som tilforne er blefven spist her oppe paa Slotted, oc hvilche derhos skulle niude deris ordinarie Vin, Øll och Brød ¹⁾).

	Rdl.	Ʒ
Guntelberg paa sig oc en tienner	4	»
2 franske Jomfruer, en hver 3 Rd. oc deris pige 1 Rd.	7	»
Edelknabernes Præceptor	2	»
Magnus Copiest	1	3
Indkiøbern	1	»
2 andre af Kiøchenskrifvers tiennere	1	5
Johan Høyer, Mundskiench	1	3
Frans Ribolt, Reyse Viinskiench, som nu er fangen, naar hand løs kommer	1	2
En Kielderdreng	1	»
Mundskienchens dreng	1	»
En handtlanger eller opvarter ibidem	»	5
Printzens Cammertienner	2	3
Søllf Poppen	1	3
Schredderen	1	3
Hofmesterens Handskrifuere	1	2
Printzens Cammerthienner, Søllf popens, Skredderens oc Viinskienchens Dreng à 1 Rd.	4	»

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Reg. 24. f. 387 b.

Hertug Ernst Günthers Folch:	Rdl.	₤
Cammertienner	2	"
Balbir	2	"
2 Laqueyer à 1 Rd.	2	"
Kochen	1	"
1 Junchertienner	1	"
Fadebursquinden	2	"
4 Piger à 1 Rd.	4	"
1 Quinde, som skurer tinned	"	5
Vores Sølfpop	1	3
2 Svenne à 1 Rd.	2	"
2 Dreng à 5 ₤	1	4
1 som skurer Sølf Toyed	"	5
Reysbageren, saafremt hand skal blifve udi Thienisten	1	"
2 Bagersvenne à 1 Rd.	2	"
1 Bagerdrenge	"	5

Roulla

paa de Kostpenge, som for Rom tiid siden af os naadigst hafver vered bevilget oc udgifves til effterskrefne vores bethiente, som oc saa derhos skal nyede deris ordinarie Viin, Øl oc Brøed¹⁾.

	Rdl.	₤
Hofmarskalchens 3 tiennere	3	"
Oberskiench paa 2 tiennere	2	"
Cammerjuncher Trolle, 2 tiennere	2	"
Cammerjunker v. der Wisk	2	"
Staldmester Merlav	1	"
Jeegermesters tienner	1	"
Foeder-Marskal paa sig oc en tienner	3	"
Slodsfogden	2	"
Vores Cammertienner paa 1 tienner	1	"
Conditeur paa sig oc en tienner	2	3
Spiskielder Svenden ²⁾	1	"
Jørgen Christenszen, Borgestudugsvend.	"	5
Niels Hansen, Portener	"	5

¹⁾ Geheimearchivet, ibidem.

²⁾ I Spiskjelderens opbevaredes de ringere Ølsorter; i Viinkjelderens derimod •Herreollet•.

Hvad sig Lif Balbirens Svend oc en dreng, item Lifkarlen, Hof Fouriren oc Vognmesters tiennere belanger, efftersom de i forrige tiider, naar det falt bequemmelig oc paa Reyser, undertiiden er blefven hos andre spised, hvorfor de oc af Kiøchenskrifveren ingen Kaastpenge kand hafve at Prætendere, anseende de paa andre oc behørige steder nyeder deris underholdning och kostpenge.

Tvende Wildskötter pleyer oc af Kiøchenskrifueren Kostpenge bekomme, mens niuder nu deris Tractement, siden Beleyringens foregaaende, ved Hof.

Tvende Ammer pleyer oc paa nogen kort tiid af Kiøchenskrifverieed at bekomme Kostpenge paa deris Børn, som een Deel nu bortdøde ere, tilmed de sielf nyeder her oppe deris kaast, hvorføre de ey heller videre hafver at fordre, mens samme kaastpenge at ophøre paa de tiider, deris Børn døde ere, og de sielf iche meere for Ammer behøfdes.*

Det synes, som om man i Slutningen af Aaret fandt paa en mere beqvem og maaskee ligesaa oeconomisk Maade at sikkre sig de fornødne Midler til Hofholdningens Førelse. Under 9de November 1659 ¹⁾ udgik nemlig Ordre til Rentemester Steen Hondorff, Kammer-skriver Gabel og Hofmarskal Kørbitz om at «slutte» med Hofmynsterskriver Hans Boyesen, der havde tilbudt at levere Varer og Contanter til Hofholdningen til et Beløb af 12000 Rdl., og ved samme Leilighed tage Bestemmelse om, hvormeget han deraf skulde præstere i Varer og hvormeget i rede Penge. Til Viinkjælderens Fornødenhed havde samme Boyesen tilbudt Leverancer for en Sum af 4000 Rdl., og Overskjænken, Christoffer Sehested, tilskreves derfor samme Dag om at ordne Contracten desangaaende. Om der tidligere har be-

¹⁾ Geheimearchivet, Sjæll. Tegn. XXXV 521.

staaet et lignende Contractsforhold med Hofmynsterskriveren, fremgaaer ikke ganske klart af hans Regnskaber; men at han derimod undertiden har staaet i betydeligt Forskud til Hofbestyrelsen, viser hans Opgjørelse den 1ste August 1659, ifølge hvilken han siden den 1ste August 1658 havde 14154 Rdl. tilgode, for hvilke han beregnede sig eet Aars Rente med 829 Rdl. ¹⁾. Det er derfor ikke saa forunderligt, naar man finder, at han ved samme Tid blev indstævnet for Retten til Betaling af Gjæld ²⁾.

Til Slutning skal endnu berøres nogle herhenhørende Udleveringer, der fandt Sted for Hofholdningens Regning udenfor Hovedstaden, uagtet saa godt som hele det danske Hof paa den Tid var indsluttet i denne. Hermed gik det saaledes til. Ved Efterretningen om de Svenskes Landgang ved Korsør var det blevet befalet, at en Deel kostbare og let transportable Gjenstande i al Hast skulde føres til Kjøbenhavn fra Frederiksborg Slot; men Fjendens hurtige Fremrykning tillod kun dette i en ringe Udstrækning. Hvad der befandt sig paa Slottet af Hofholdningens Forraad, maatte forblive der, og navnlig den Viinbeholdning, som laa i Kjælderen under Varetægt af en særlig, til Slotspersonalet hørende Mund- eller Viinskjænk. Ifølge dennes

¹⁾ Rentekammerarchivet.

²⁾ Bemeldte Boyesen var ikke den Eneste af Hofpersonalet, der paa den Tid havde Vanskelighed ved at erholde sit Tilgodehavende. Den 19de Januar 1659 befaler Frederik den 3die Rentemesterne at betale Johan Hacke, Foged paa Rosenborg, 69 Rdl. 2 K 10 β til sex •Quindfolch• for 101 Dages Arbeide i Slotshaven, og den 3die Februar minder Kongen Rentemesterne om dette Tilgodehavende, som endnu ikke var betalt. Den 17de Februar 1659 skriver Kongen til de Samme •at J lader samptliche vore Staldbetiente af vort Proviaanthuus bekomme Korn for eet Aars Besolding•, og den 25de Mai s. A. om at lade Hof- og Staldfolkene bekomme et halvt Aars Besoldning, •naar Midlerne sig dertil saaledis kand strecke•. (Geh.)

Regnskaber, der gaae til Foraaret 1659¹⁾, da han døde, har han til forskjellige Tider, snart efter Befaling af Rigmarskal Oxenstjerna eller den svenske «Commandant» Frantz Horn, snart ifølge Requisition af svensk Kjældermester, Verner Schmer, udleveret Viin til Brug for Kongen og Dronningen af Sverig, Hertugen af Holsteen-Gottorp og den svenske Dronnings Hofmesterinde og Damer samt for den svenske Rigmarskal og Hofmarskal og endnu flere baade svenske og andre fremmede Cavalerer og Officerer. Forbruget var dog mindre betydeligt og indskrænkede sig til Rhinskviin, Franskviin og Pedro Ximenes.

¹⁾ Rentekammerarchivet.
